

כנס הרצליה השנתי האחד-עשר
הרצליה 2011
The Eleventh Annual Herzliya Conference

נייר עבודה

9-6 בפברואר, 2011

הקשר בין יהודי ישראל ליהדות התפוצות - נדבך חשוב בחוסן הלאומי של ישראל

ציפיקה פאר

מבוא:

המסמך המובא בזה, נועד לתת לחברי הצוות בקיצור רב, מידע עדכני ומדויק, על תפוצת העם היהודי, כמאמרו של פרופ' גבי שפר¹. וכן על מהות הקשרים בין חלקיה של תפוצה זו, לעם היושב בציון, באמצעות מדד העמיות היהודית שפותח על ידי הפרופסורים סטיבן כהן ואפרים יער². הנתונים האלה בצרוף תהליכי שינוי בתפיסה האסטרטגית שמוביל נתן שרנסקי, יו"ר הסוכנות היהודית³ והשינוי המדאיג שחל במעמדה של מדינת ישראל בעיני הציבור במדינות המערב, כמוצג במאמרו של רוברט ויטרריך⁴ הם הרקע לצורך למצוא תשובות לשאלות החשובות שעל הפרק, המובאות בסוף המסמך.

רקע:

ברצותנו לעסוק בדמוגרפיה יהודית, נדרש להגדיר את השייכות לעם היהודי. לצורך הנתונים במסמך זה נשתמש בהגדרה של פרופ' דלה-פרגולה⁵: ליבת העם היהודי כוללת את אלה שמגדירים את עצמם ככאלה בסקרים + בנינים להורים יהודים, שלא אמצא דת אחרת. במחצית הראשונה של המאה העשרים, קרו שלושה אירועים שהשפיעו באופן דרמטי על האוכלוסייה היהודית בעולם: התרחבות עוצמה של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה, כתוצאה מהגירה אליהן (בעיקר ניו-יורק, לוס-אנג'לס ומיאמי), השואה - בה השמדו כשישה מיליון יהודים - מרביתם תושבי אירופה וייסוד מדינת ישראל. הטבלה הבאה, מציגה את האוכלוסייה היהודית בעולם בשנים שבהמשך לאירועים אלה (על פי פרופ' דלה-פרגולה):⁶

מספר אנשים באלפים (בסוגרים - באחוזים)			
אזור / שנה	1948	1970	2008
סך הכול בעולם	11,500 (100%)	12,662 (100%)	13,232 (100%)
ישראל	650 (5.7%)	2,582 (20.4%)	5,478 (41.4%)
סך הכול בתפוצות אירופה	10,850 (94.3%)	10,080 (79.6%)	7,754 (58.6%)
אסיה	625 (5.4%)	362 (3.9%)	40 (0.3%)
אפריקה	700 (6.1%)	207 (1.6%)	77 (0.6%)
אמריקה ואוקיאניה	5,775 (50.1%)	6,270 (49.6%)	6,157 (46.5%)

המכון למדיניות ואסטרטגיה

בראש המכון למדיניות ואסטרטגיה עומד אלוף (מיל.) דני רוטשילד. המכון פועל מתוך בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה. ייעודו - לסייע בגיבוש מדיניות לאומית בנושאים בעלי חשיבות למדינה ובהם: ביטחון לאומי בדגש על תחומי החימוש האסטרטגי; מדיניות החוץ ויחסי החוץ של ישראל; מרכיבי העוצמה והחוסן הלאומיים; מודיעין, ממשל, נושאי העם היהודי ומדיניות לאומית.

כמכון מכון מדיניות, הוא משמש אכסניה לדעות ולרעיונות מגוונים ושיטת עבודתו היא על דרך הגישה הבינתחומית, העדפת המבט לעתיד, בחינת נושאים בהקשרים רחבים והבאתם לכלל אינטגרציה. המכון מסתייע במערך קשרי העבודה המקצועיים הענפים שלו בארץ ובחו"ל - במגזרים אקדמיים ובקרוב ממשלתי. המכון מכנס קבוצות וצוותי חשיבה, מזמן מפגשי מומחים ובכירים ועורך ימי עיון ודיונים. הבולט באירועים אלה הוא "סדרת כנסי הרצליה" השנתיים על מאזן החוסן והביטחון הלאומי, במסגרתם נועדים בכירי המדינה לדיון שנתי בנושאים המרכזיים שעל סדר יומה הלאומי.

סדרת כנסי הרצליה

כנסי הרצליה השנתיים על מאזן החוסן והביטחון הלאומי של ישראל הם הבמה המרכזית בישראל לזיבון סוגיות מדיניות ואסטרטגיה. הכנסים משמשים מקום מפגש לאישיים רמי דרג מהארץ ומהעולם בתחומי המשל, העסקים, הביטחון, התקשורת והאקדמיה, לדיון בסוגיות הלאומיות, האזוריות והעולמיות שעל סדר היום.

הכנס נערך על ידי המכון למדיניות ואסטרטגיה במרכז הבינתחומי הרצליה. ניירות העבודה הנכתבים לקראתו ולאחריו, סיכומי הדיונים של הכנס וההמלצות המועלות בו, מספקים למנהיגים הערכות מהימנות, עדכניות ומקצועיות והמלצות מדיניות הנדרשות כדי להתמודד עם האתגרים הגיאופוליטיים, הכלכליים והחברתיים. לאור ההשפעה הגוברת של תהליכים אסטרטגיים ופוליטיים ושל אירועים במזרח התיכון על הזירה הגלובלית, דיוני הכנס עוסקים במגוון רחב של נושאים, החל מתפוצת נשק גרעיני ותהליך השלום במזרח התיכון, עבור בכלכלה העולמית, בביטחון אנרגיה ובהגנת הסביבה וכלה באתגרים מבית בתחומי הכלכלה, החברה, החינוך והרווחה.

במהלך הכנס נערכים גם מושבי "שולחן עגול" - דיונים מצומצמים של אישי ממשל וציבור, מומחים ואנשי עסקים, ללא סיקור תקשורתי, אשר ההשתתפות בהם מוגבלת למוזמנים בלבד - המספקים הדמנות ייחודית לדיון כנה, לרשות ולפיתוח קשרים מקצועיים ולניהול שיח מקצועי בענייני מדיניות, הן בזירה האזורית והן בזירה הבינלאומית.

המסמך משקף את דעת הכותבים בלבד

1 שפר, גבי, 2009: ישראל והתפוצה היהודית מנקודת מבט השוואתית כלל-עולמית. בתוך: עמיות יהודית - מתווה מעשי להוראה ולמידה. תל אביב, בית הספר הבינלאומי ללימודי העם היהודי - בית התפוצות. עמ' 144

2 כהן, סטיבן ויער, אפרים 2009: מדד העמיות היהודית. הוצג בכנס הרצליה 3 בפברואר 2009.

3 בדרנשטיין, אלי, 2010: אי אפשר להביא לפה את כל היהודים. מערב, המגזין 10-2010

4 Wistrich, A. Robert, 2004: *Zionism as a racist-Colonialist conspiracy: Deconstructing a Myth*. Herzliya Conference

5 דלה-פרגולה, סרג'ו, 2009: דמוגרפיה ועמיות יהודית. בתוך: עמיות יהודית - מתווה מעשי להוראה ולמידה. תל אביב, בית הספר הבינלאומי ללימודי העם היהודי - בית התפוצות. עמ' 76

6 דלה-פרגולה, סרג'ו, 2009: דמוגרפיה ועמיות יהודית. בתוך: עמיות יהודית - מתווה מעשי להוראה ולמידה. תל אביב, בית הספר הבינלאומי ללימודי העם היהודי - בית התפוצות. עמ' 78

7 נתונים החדשים שפורסמו על ידי The North American Jewish Data Bank נעשו תיקוני נתונים ועדכון לינואר 2010: גידול של 0.6% בכלל האוכלוסייה היהודית, והקהילה בישראל היא הגדולה ביותר עם 5,703,700 נפש. www.jewishdatabank.org 11-2010

- המספרים כוללים רק יהודים על פי הגדרת הליבה שלמעלה.
- אתיופיה כלולה בצפון אפריקה
- יהודי חבר המדינות העצמאיות (בריה"מ לשעבר), חולקו על פי ההשתייכות ליבשות.
- לאחר שישראל הפכה למדינה מפותחת, נמצאים 99% מיהודי העולם במדינות מפותחות.

כדי להבין באופן מלא, את משמעות המספרים ואת התפישה העצמית והקשרים שבתוך האוכלוסייה היהודית, שפיצורה תואר למעלה, פותח על ידי הפרופסורים סטיבן כהן ואפרים יער "מדד העמיות היהודית" או בשמו האנגלי The Jewish Peoplehood index בקיצור PI.⁸

המדד בנוי מן התשובות לשמונה שאלות:

- רמת החשיבות שאדם מיחס לזהותו היהודית.
- רמת הקשר שאדם מרגיש ליהודים בקהילתו, ארצו ובכלל.
- רמת ההערכה ההדדית.
- רמת החשיבות שמייחס אדם לקהילות היהודיות האחרות.
- רמת ההכרות הבין-קהילתית.
- רמת קשרי חברה וכלכלה עם חברי הקהילות האחרות.
- רמת הרצון והעידוד לקיים קשרים עם הקהילות האחרות.
- רמת אהדה לנישואין בין-קהילתיים.

המדידה הראשונה נעשתה בתוך ובין הקהילות בישראל ובארצות הברית, ב-2008 והוצגה בכנס הרצליה ב-2009. הכוונה היא להוסיף למחקר את יהדות אירופה ולחזור על המחקר לקראת כל כנס על מנת לאפשר ניתוח מגמות.

הממצאים העיקריים היו כדלהלן: בשתי המדינות נמצאה רמה גבוהה למדי של תחושת חשיבות לנושאים של זהות היהודית, קשר בין הקהילות והערכה הדדית, אך רמות נמוכות של ידע, מידע והכרות הדדית. המסקנה העיקרית שקובעי המדיניות צריכים להסיק מכך, שיש חשיבות עליונה, ללימוד והכרות בפועל, בין הקהילות ויש לעודד ביקורים הדדיים.

על מנת להשלים את הרקע לדיון, יש לקחת בחשבון, פן נוסף חשוב להבנה, מדובר בנושא כאוב: בחזרה בגדול של הדה-לגיטימציה והשיח האנטישמי בעולם המערבי.⁹ יש קשר הדוק בין הבנת המציאות והבעיות של מדינת ישראל, לבין תחושת הקשר והקרבה של יהודי התפוצה אליה וגם ההפך נכון: ככל שיהודי התפוצה, חשים קרבה למדינת ישראל, כך יקל עליהם להשפיע על תדמיתה בעולם.

פרוט קצר של תוכניות הקשר הקיימות:

- מסע: ¹⁰ הינה תוכנית משותפת של הסוכנות היהודית וממשלת ישראל, המיועדת לצעירים יהודיים ברחבי העולם בגילאי 18 עד 30, המשתתפים מתנסים בחיים בישראל תקופה ממושכת (מסטר עד שנה) ולוקחים חלק בלמעלה ממאתיים תוכניות התנדבות, לימודים, פיתוח, התמחות מקצועית ועוד, עד היום השתתפו בתוכנית חמישים וחמישה אלף משתתפים, והשנה נמצאים בארץ עשרת אלפים צעירים יהודיים.¹¹

- תגלית: ¹² זו תוכנית עצמאית הממומנת על ידי נדבנים ועל ידי הממשלה. היא מיועדת לבני 18-26, מתוך הנחה שזה גיל קריטי בקבלת החלטות אישיות על מהלך החיים. הצעירים באים לשבועות אחדים למסע הכרות. עד כה השתתפו כרבע מיליון צעירים. מעקב של אוניברסיטת ברנדייס מראה השפעה גדולה מאוד בכיוון של הפחתת נישואי תערובת. (57%, יותר נישואין עם יהודים בקרב בוגרי התוכנית החילונית)

8 כהן, סטיבן ויער, אפרים 2009: מדד העמיות היהודית. הוצג בכנס הרצליה 3 בפברואר 2009.

9 Wistrich, A. Robert, 2004: *Zionism as a racist-Colonialist conspiracy: Deconstructing a Myth*. Herzlia Conference

10 הוסבר על ידי אבי שטיינברג, המנהל החינוכי של התוכנית בכנס שנערך במרכז רבין ביום 3-10-2010

11 על פי אתר הסוכנות www.jafi.org.il, נבדק 11-2010

12 הוסבר על ידי פרופסור עדה שפיצר, סמנכ"ל תקשורת וגיוס כספים של התוכנית בכנס שנערך במרכז רבין ביום 3-10-2010

- לפיד: ¹³ זוהי תוכנית במימון עצמי של המשתתפים, המיועדת לתלמידי תיכון, שבאים להשלים את חוק לימודיהם בארץ. מדי שנה משתתפים עד כ 15,000 בני נוער.

- בית הספר הבינלאומי ע"ש רפאל רקנאטי במרכז הבינתחומי בהרצליה: ¹⁴ לימודי תואר ראשון ושני במקצועות שונים בשפה האנגלית. רוב המימון על ידי הסטודנטים ו/או משפחתם. יש כ-1,350 תלמידים בכל רגע (כ 400 בכל שנת לימודים לתואר ראשון ועוד 150 תלמידי תואר שני)

- שליחי "בית הלל" ¹⁵ מעל ארבעים צעירים ישראלים שיוצאים במהלך לימודיהם האקדמיים או מיד לאחריהם לרכז פעילות לסטודנטים היהודים ו/או התומכים בישראל, תוך השתלבות במאבק על התדמית והלגיטימציה של מדינת ישראל. הם יוצאים למשך שנת לימודים אחת (11 חודש) או שתיים. המימון הוא על ידי הסוכנות היהודית.

- כל התוכניות, על פי אייל דגן ¹⁶ תורמות באופן משמעותי לצמצום ההתבוללות וטיפוח הקשר של מדינת ישראל עם קהילות התפוצה. רבים מן הבוגרים משתלבים במנהיגות קהילות אלה.

- מדינת ישראל השקיעה כשלוש מאות מיליון ₪ בתוכניות השונות.¹⁷

שינוי בעקרונות מדיניות הסוכנות היהודית:

נתן שרנסקי יו"ר הסוכנות מוביל לאסטרטגיה חדשה של הסוכנות היהודית.¹⁸ המשבר הפיננסי שם מחייב הערכות מחודשת, והיו"ר מציע להתרכז בטיפוח הקשר עם יהדות התפוצה, על חשבון הדרישה לעליה. בדרך זו הוא מקווה להשיג שתי מטרות חשובות: לצמצם משמעותית את תהליך ההתבוללות ולגייס את קהילות התפוצה למאבק על התדמית ומניעת דה לגיטימציה ציבורית של מדינת ישראל בעולם. אין לדעתו סיכוי ממשי לעודד עליה, כאשר מרבית היהודים חיים במדינות רווחה. פועל יוצא של מדיניות כזו, הוא ביטול מחלקת קליטת עליה בסוכנות. לגישה כזו יש השלכות כבדות:

- מדינת ישראל, תצטרך לשאת לבדה בעול הקליטה (עד כה הסוכנות מחזיקה במרכזי הקליטה!)
- היא עלולה לגרום לייבוש זרזיף העלייה הקיים: השנה צפויים כ-17 אלף עולים.¹⁹
- הסוכנות תומכת בפרויקטים חברתיים שונים, יהיה צורך לממן אותם בצורה אחרת.
- האם נסתם הגולל על "שלילת הגולה"?

דיון:

- כיצד ועל ידי מי, נקבעת מדיניות הקשר עם התפוצה? האם עמדת הסוכנות זהה לעמדת הממשלה?
- האם תקציב המדינה, נדרש לתמוך בכל תוכניות הקשר באופן שווה? אולי יש לדרג ביניהן על פי עדיפויות? האם יש ערך שווה לתוכניות עבור הגילאים השונים?
- על פי איזה קריטריונים יתוקצבו התוכניות השונות? האם ביטול יעד העליה משפיע על קיבוע הגולה? כיצד הדבר משפיע על המאבק בבריחת המוחות ויצירת מקורות

13 הוסבר על ידי דגון שביט, מנכ"ל התוכנית בכנס שנערך במרכז רבין ביום 3-10-2010

14 הוסבר על ידי ונדי כתר, מנהלת בית הספר הבינלאומי על שם רפאל רקנאטי, בכנס שנערך במרכז רבין ביום 3-10-2010

15 זמר-ברונפמן, אפרת, 2010: קול הקמפוס. מעריב, המגזין 25-10-2010

16 דבריו של אייל דגן, מנהל תחום בכיר "תפוצות" במשרד ההסברה והתפוצות, נאמרו בכנס במרכז רבין ביום 3-10-2010

17 על פי דברי לילך אלמקייס, אגף בקרה ומעקב, משרד ראש הממשלה, בכנס במרכז רבין ביום 3-10-2010

18 ברדנשטיין, אלי, 2010: אי אפשר להביא לפה את כל היהודים. מעריב, המגזין 25-10-2010

19 ברדנשטיין, אלי, 2010: אי אפשר להביא לפה את כל היהודים. מעריב, המגזין 25-10-2010

מינוף תוכניות חינוכיות לצעירים יהודיים בתפוצות

ראש צוות החשיבה:

מיכאל אלטר, המכון למדיניות ואסטרטגיה, הבינתחומי הרצליה,

חברי הצוות:

לילך אלמקיים, אגף בקרה ומערב, משרד ראש הממשלה,

אייל דגן, מנהל תחום בכיר תפוצות, משרד ההסברה והתפוצות,

וונדי כתר, מנהלת בית הספר הבינלאומי ע"ש רפאל רקנאטי, הבינתחומי הרצליה,

מיכל וינר, המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה,

עידן לוי, המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה,

פרופ' עדה שפיצר, סמנכ"ל תקשורת וגיוס משאבים, תגלית,

גדעון שביט, מנכ"ל לפיד,

אבי שטיינברג, מנהל חינוכי, תכנית "מסע

המכון למדיניות ואסטרטגיה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המרכז הבינתחומי הרצליה

ת.ד. הרצליה 167 46150
טל: 09-9527389
פקס: 09-9527310
דוא"ל: ips@idc.ac.il
www.herzliyaconference.org